

HET GEDACHTEGOED VAN DE "ZES DENKENDE HOOFDDEKSELS" VAN EDWARD DE BONO

Tien jaar geleden maakten wij voor het eerst kennis met de methode van de zes denkende hoofddeksele van Edward de Bono. De Bono is in 1933 op Malta geboren, studeerde medicijnen, promoveerde in psychologie en fysiologie. Hij wordt beschouwd als een internationale autoriteit op het gebied van het (creatieve) denken. Hij heeft meer dan zestig boeken hierover geschreven, waarvan de "Zes denkende hoofddeksele" het meest bekend is.

Edward de Bono stelt dat denken een complex gebeuren is. In plaats van te proberen bij het denken alles tegelijk te doen, zoals meestal het geval is in een gesprek of discussie, is het ook mogelijk om het denken op te delen in verschillende denkrichtingen. Om dat mogelijk te maken, pleit hij ervoor om als deelnemer aan een gesprek bewust in een bepaalde denkring te stappen. Als hulpmiddel heeft hij daarvoor de zes denkhoeden bedacht die hij bovendien ieder een eigen kleur heeft gegeven die rechtstreeks verband houdt met de functie. Hij geeft er de voorkeur aan om vooral de kleuren te benoemen bij het richten van het denken, en niet de verschillende functies omdat kleuren neutraal zijn.

De witte hoed

De witte hoed staat voor het objectieve denken. Wit is geen kleur en is neutraal. Met de witte hoed op vraag je naar de cijfers, feiten en gegevens. Het zoeken naar informatie staat centraal. De vraag is natuurlijk wel: wat zijn feiten? Edward de Bono schrijft daarover in zijn boek "Zes denkende hoofddeksele": *"Veel van wat moet doorgaan voor een feit is eenvoudig een in goed vertrouwen gemaakte opmerking, of vormt de basis voor iets wat we op dat moment persoonlijk geloven. Het leven gaat door. Het is nu eenmaal onmogelijk, alles te verifiëren met de strengheid die vereist is voor een wetenschappelijk experiment. Daarom hanteren we in de praktijk een soort "gelaagd" systeem: veronderstelde feiten en geverifieerde feiten".* *"De eerste laag bestaat uit geverifieerde onomstotelijke feiten, dus "eersterangs" feiten. De tweede informatielaag bestaat uit veronderstelde feiten: feiten waarvan wordt verondersteld dat zij waar zijn, hoewel ze nog niet op juistheid zijn nagetrokken. Het zijn "tweederangs" feiten"...* Omschrijvingen als "veel", "te weinig", "altijd", "dikwijls", "soms" voldoen niet aan de criteria van het witte denken. Want wat verstaan wij onder "veel" of "weinig"; hoeveel of hoe weinig is dat? De opdracht is daarom om "zoveel mogelijk" harde feiten te verzamelen en als dat niet lukt "tweederangs", veronderstelde feiten te verzamelen en die ook als zodanig te benoemen.

De rode hoed

De rode hoed staat voor het subjectieve denken. Rood is een warme kleur, de kleur van het hart en is daarmee een treffende metafoer voor emoties, gevoelens en intuïtie. Met de rode hoed op vormen emoties de achtergrond van onze gedachten en daarom is het belangrijk om die emoties ook te benoemen. De Bono schrijft daarover: *..." De traditionele opvatting luidt dat emoties ons denken vertroebelen. Van een "goed" denker wordt verwacht dat hij koel en afstandelijk is en zich niet door zijn emoties laat beïnvloeden".....* *"Emoties verlenen relevantie aan ons denken en zorgen ervoor dat ons denken aansluit op onze behoeften en de context van het moment....."* Ook intuïtie, ingevingen en vermoedens schaar

De Bono onder het rode denken. Hij zegt daarover: *"Een vermoeden is een hypothese, gebaseerd op intuïtie. gevoelsoordelen kunnen variëren van een soort esthetisch gevoel (bijna een kwestie van smaak) tot en met een gedefinieerd oordeel.."*

De Bono beweegt zich daarmee naar ons idee op een hellend vlak want vermoedens en ingevingen liggen dicht bij meningsvorming. Hij zegt daarover: *"De balans kan doorslaan naar de kant van de beoordeling van bekende feiten, of naar de kant van een gevoel op basis van onbekende factoren. Meninge n mogen worden verwoord onder de rode, de zwarte of de gele denkhoed. Als u de rode hoed gebruikt, kunt u een mening het beste als een "gevoel" omschrijven."*

In MULTIFOCUS beperken wij ons in de subjectieve focus uitsluitend tot gevoelens en emoties. Meninge n daarentegen brengen wij expliciet onder bij de positieve en kritische zienswijze. We hebben gemerkt in onze praktijk dat dit onderscheid helderder is, vooral in een fel debat of conflict. Juist dan spelen emoties, meninge n en standpunten door elkaar waardoor het een onontwarbare kluwen wordt. Als je de rode focus beperkt tot emoties, hoef je daarover geen discussie te voeren want gevoelens zijn strikt persoonlijk. Je kunt moeilijk zeggen: ik ben het met je emotie niet eens.

De gele hoed

De gele hoed staat voor het positieve denken. Geel is de kleur van de zon en daarmee een symbool van de hoop en het geloof in een goede afloop. Met de gele hoed op denk je vooral positief. De Bono schrijft daarover: *"Positief denken is een keuze. Wij kunnen zelf kiezen voor een positieve kijk op de dingen. Wij kunnen ons naar verkiezing concentreren op die aspecten van een situatie die we als positief ervaren. We kunnen op zoek gaan naar voordelen....". "Indien het noemen van redenen achterwege blijft, zou een "optimistisch gevoel" eerder thuishoren onder de rode hoed – als een gevoelsoordeel, vermoeden of ingeving (intuïtie). Geel denken behoort veel verder te gaan. Wie de gele hoed opzet, tracht tot een positieve beoordeling te komen. Hij doet zijn best om zoveel mogelijk punten te ontdekken die steun kunnen geven aan zijn bewust opgewekte optimisme. De inspanning in deze richting dient consciëntieus en grondig te zijn. Maar....geel denken hoeft niet beperkt te blijven tot die punten die volledig kunnen worden gerechtvaardigd".*

Tot het gele denken behoort volgens De Bono ook het constructieve denken, het denken in voorstellen en suggesties. Het gaat dan om voorstellen om iets te verbeteren. *"Geel denken heeft in hoge mate betrekking op het tot stand brengen van dingen. De denker met de gele hoed kan een elders toegepast idee overnemen en gebruiken om iets tot stand te brengen. Ook kan hij zich toeleggen op het leveren van alternatieve benaderingen van een probleem, of op het opsporen van kansen en mogelijkheden. Maar geel denken is niet gericht op het veranderen van concepten of plannen. Dat is het domein van de groene denkhoed".*

Ook hierin verschillen wij van mening met De Bono. Het denken in verbeteringen brengen wij onder bij de creatieve zienswijze en het constructieve denken is niet alleen voorbehouden aan het positieve denken. De bereidheid om vanuit alle denkingstellingen te denken over een vraagstuk vinden wij constructief denken. Dat noemen we ook wel "de kunst van multifocussen".

De zwarte hoed

De zwarte hoed staat voor het negatieve denken. Zwart is een sombere kleur en is een symbool voor het negatieve, kritische denken.

De Bono schrijft daarover: *"Erkend moet worden dat de meeste denkers – zowel geoefende als ongeefende – zich beslist op hun gemak voelen bij het dragen van de zwarte hoed. Dat is een gevolg van de westerse nadruk op tegenspraak en kritiek. Hoe verrassend dit ook mag lijken, toch is de mening dat het dragen van de zwarte hoed de voornaamste denkfunctie is, wijd verbreid...." ... "De taak van de zwarte denker verschilt in niets van die van de overige denkers. Het moet zo grondig mogelijk worden gedaan..." ... "Wie zijn zwarte gedachten voor zich houdt, uit angst dat de negatieve aspecten zullen vrijdelen dat een idee van de grond komt, doet het hele doel van het denken met de zes verschillende denkhoeden teniet..."*

In zwart gaat men op zoek naar redenen waarom iets niet functioneert, de aandacht is gevestigd op alles wat verkeerd, onjuist of gebrekkig is maar dan wel met redenen omkleed. In MULTIFOCUS spreken wij liever over het begrip kritisch in plaats van negatief omdat dat woord veel weerstand oproept. De Bono heeft het woord negatief overigens bedoeld zonder daar een oordeel over uit te spreken.

De groene hoed

De groene hoed staat voor het creatieve denken. Groen is de kleur van de natuur waar alles groeit. De groene hoed symboliseert het creatieve denken, het denken buiten bestaande paden. Er is ruimte voor fantasie en verbeeldingskracht. Men gaat op zoek naar nieuwe ideeën, veranderingen en alternatieven. De Bono schrijft daarover: *"De meeste mensen zullen moeite hebben met de terminologie van het creatieve denken omdat zij niet strookt met de natuurlijke denkgewoonten: herkenning, beoordeling en kritisch onderzoek. De hersenen werken ongeveer als een "herkenningsmachine". Het menselijk brein is berekend op het vormen van patronen om die steeds opnieuw te gebruiken, terwijl alles wat niet in deze patronen "past", wordt afgekeurd. De meeste denkers hebben behoefte aan zekerheden. Ze willen het graag bij het juiste eind hebben. Maar creativiteit is een proces waarin provocatie, exploratie en risico's een rol spelen..."*

In de groene zienswijze is er ruimte voor "het spelen met gedachtes" en voor het open laten van zaken en het stellen van (paradoxe) vragen.

Op de vraag of iedereen creatief kan denken, zegt de Bono: *"De groene denkhoed op zichzelf kan mensen niet creatiever maken. Maar wel kan dit hoofddeksel denkers de tijd en concentratie verschaffen die nodig zijn om creatiever te denken..."*. Dit creatieve denken vraagt volgens de Bono om een andere modus, een ander idioom; niet het veelgebruikte beoordelingsvermogen (het gele en zwarte denken) dat vooral een achterwaarts effect heeft maar een voorwaartse beweging. Creatief denken is toekomstgericht en vraagt van mensen om vooruit te kijken. Vragen als "Stel dat....of zou het niet fantastisch zijn als...." brengen mensen in beweging. Ook is provocatie een belangrijk onderdeel van het groene denken.

Ook hierin verschillen wij van mening met De Bono omdat wij het gele en zwarte denken (het oordelen) niet beschouwen als achterwaarts denken. Zowel de gele als de zwarte denker kijken ook vooruit: wat zijn kansen in de toekomst en wat kunnen mogelijke risico's zijn waar we rekening mee kunnen houden. Ook die vragen zijn toekomstgericht.

De blauwe hoed

De blauwe hoed symboliseert het denken over het denken. Blauw is een koele kleur, de kleur van de hemel die alles overkoepelt. Met de blauwe hoed op, overzie je het denkproces. De Bono schrijft daarover: ...*"De denker met de blauwe hoed gedraagt zich als de dirigent van een orkest..."* *"De blauwe denker definieert de kwestie waarop het denken zich moet richten". "Het focus-aspect is een van de voornaamste functies van de blauwe denkhoed"... "Het belangrijkste omtrent een focus is dat we het doelgebied zo duidelijk mogelijk omlijnen. De blauwe denkhoed dient specifiek te worden gebruikt voor het formuleren van een duidelijke focus-definitie. En via blauw denken wordt controle uitgeoefend op (of gewaakt tegen) iedere afdwaling van de gedefinieerde focus. Tijd die besteed wordt aan denken over denken, is géén verspilde tijd"*.

De blauwe denker structureert het denkproces, legt verbanden en brengt samenhang in het gesprek; hij is als het ware de dirigent van het denkproces. Wij interpreteren het blauwe denken iets anders dan De Bono: in MULTIFOCUS is de blauwe denker vooral de analyticus die goed kan analyseren, doelen formuleert, verbanden ziet, inzicht geeft en samenhang aanbrengt. De rol van dirigent is volgens ons niet alleen voorbehouden aan de blauwe denker. Die rol kan iedereen op zich nemen mits hij afstand doet van zijn eigen zienswijze. Dat is de rol van de voorzitter die iedereen uitnodigt om vanuit verschillende zienswijzen naar de werkelijkheid te kijken. Wij noemen dat de kunst van multifocussen (de kleur goud).

Iedereen kan denken

De Bono is van mening dat iedereen in staat is om te denken als hij zich maar bewust opstelt als een denker, die een bepaalde rol op zich neemt; een denkhoed opzet. Hij zegt daarover... *"Dit denkbeeld van iemand die een echte denkhoed opzet, kan bijdragen aan het bewerkstelligen van de overgang naar die kalme, afstandelijke geestesgesteldheid die een voorwaarde is voor ieder denkproces dat meer is dan een reactie op een situatie"*. Aan het eind van het boek geeft de Bono nog een motivatie waarom hij de zes denkende hoofddeksels heeft bedacht: *"De grootste vijand van het denken is ingewikkeldheid, want die leidt tot verwarring. Als het denken helder en eenvoudig verloopt, wordt het een activiteit die plezierig is om te beoefenen en die doeltreffend is in haar uitvoering"*.

© Overmaat & Overmaat

20 februari 2012